

על אימון הפעולה למען פדיון שבויים בין יהודי ויניציאה במאה הי"ז

Author(s): ד' קארפי

Reviewed work(s):

Source: *Zion* / ציון, Vol. א (תשמ"א), pp. 156-158

Published by: [Historical Society of Israel](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70042007>

Accessed: 26/11/2011 14:11

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at

<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

מאז שנת 1647, ומצא בה ראייה נוספת שהחברה לפדיון שבויים קדמה לגזירות ת"ח⁵. על תעודה זו הסתמך לאחרונה אליעזר בשן בספרו העוסק כולו בנושא פדיון שבויים⁶, שם גם פירסם את התעודה בשלמותה⁷. ושוב דן בכך מאיר בניהו, בספרו האחרון, 'היחסים שבין יהודי יוון ליהודי איטליה'⁸, והפעם הוא מביע את הדיעה, כי ר' יוסף פארדו 'הוא אשר הקים את חברת פדיון שבויים ליד ק"ק ליוואנטיני בוויניציאה'; ומכיוון שר' יוסף פארדו בא משאלוניקי להשתקע בוויניציאה "לא יאוחר משנת שנ"א"⁹, דומה, שכוונתו של המחבר לומר, כי החברה נוסדה באחת השנים האחרונות של המאה הט"ז, או לכל המאוחר בראשית המאה הי"ז.

אמת, על פעולות למען פדיון שבויים בקרב יהודי ויניציאה, וביוזמתם גם בקרב קהילות שבערים אחרות, נשתמרו ידיעות כבר מסוף המאה הט"ז ומראשית המאה הי"ז¹⁰, ובהן גם נזכר ר' יוסף פארדו כאחד המְעִשִׂים המרכזיים למצווה זו. עם זאת דומה, שעד כה לא נמצאה ראייה ברורה לקיומה של 'החברה' בשנים אלה, ולתפקידו של ר' יוסף פארדו בהנהגתה לא כל שכן. מן התעודות שבידינו ניתן לומר, לכל היותר, כי אפשר שר' יוסף פארדו היה ממונה מטעם 'החברה' — אם אמנם כבר היתה קיימת — ואפשר שהיה ממונה על 'הקופה' לפדיון שבויים של ק"ק ליוואנטיני¹¹ — שבוודאי היתה קיימת ופעילה לפני התארגנותה של החברה המשותפת לשני הקהלים.

אשר לתעודה משנת 1662, שהזכיר היילפרין ופירסמה בשן, ולמסקנות הנובעות ממנה לכאורה, הרי פירושה לעניין הנדון בטעות יסודו. אמנם מדובר כאן בחברת 'פדיון שבויים' שהיתה בוויניציאה, וגם נזכר סכום כסף שהיתה חייבת מאז פברואר 1647

5 "שבייה ופדות בגזירות אוקראינה וליטא שמשנת ת"ח ועד שנת ת"ך", ציון, כ"ה (תש"ך), עמ' 36–37, הערה 136 (נדרס שנית באסופה: יהודים ויהדות במזרח-אירופה, ירושלים תשכ"ט, עמ' 231).

6 שבייה ופדות בחברה היהודית בארצות הים התיכון, ירושלים 1980, עמ' 241.

7 שם, עמ' 279.

8 תל-אביב תש"ס, עמ' 179, וראה גם עמ' 29.

9 שם, עמ' 177.

10 ידיעות מפאדובה משנת שנ"ט, ראה: פנקס ועד ק"ק פאדוואה של"ח — שס"ג, כך א, מהדורת ד' קארפי, ירושלים תשל"ד, עמ' 364, סימן תרלח. ידיעות ממאנטובה מאותה שנה, ראה: ש' סימונסון, תולדות היהודים בדוכסות מנטובה, א, ירושלים תשכ"ג, עמ' 314. אמנם כבר בשנת שמ"ח בא לפאדובה "משה כ"ץ יצ"ו ספרדי שליח מפדיון שבויים" ובידו איגרת חתומה בידי רבני ויניציאה "ישאר חכמי' ספאניולו" (פנקס ועד ק"ק פאדוואה, עמ' 230, סימן שט); אך אין ראייה שהיה איש ויניציאה, וממילא אין ללמוד מכאן על פעולה שמקורה בוויניציאה (כפי שסבר, כנראה, א' בשן [לעיל, הערה 6], עמ' 235; וראה לעומתו מ' בניהו [לעיל, הערה 8], עמ' 50). ידיעות מפאדובה משנת שס"ח, ראה: פנקס ועד ק"ק פאדוואה שס"ד — ש"צ, מהדורת ד' קארפי, כך ב', ירושלים תש"ס, עמ' 96, סימן קעז. שם גם נאמר, כי ק"ק פאדובה התחייבה לשלוח לוויניציאה סך מאה ליטרין מדי ששה חדשים 'לצורך פדיון שבויים'. למשך חמש שנים.

11 וכך אמנם פירשתי בתעודה משנת שנ"ט לגבי ר' ציון צרפתי, הנזכר שם יחד עם ר' יוסף פארדו בעניין פדיון שבויים (פנקס ועד ק"ק פאדוואה, של"ח — שס"ג, עמ' 365, הערה 11). א' בשן מצטט רק את המחצית הראשונה של הערה זו, ועל סמך זה מטיל ספק בדברים שלא נאמרו ([לעיל, הערה 6], עמ' 242, הערה 66).

לחברת 'גמילות חסדים', אבל אין זו החברה של "ק"ק ת"ת וק"ק ליוואנטינוש יע"א", שהכול דנים בה ומתכוונים אליה, אלא היא 'חברת פדיון שבויים' של "ק"ק האשכנזים שבויניציאה, שמשום-מה נעלמה עד כה מעיני החוקרים¹². דבר זה ברור לגמרי כבר מן השורה הראשונה של התעודה, שבה נאמר "הועתק מפנקס הפארטי מחברת ג"ח מקקא"י בדף רפ"ו טירגו". 'מקקא"י' — כאן נוטריקון: 'מקהל קדוש אשכנזים יצ"ו', ולא 'מקהילה קדושה ארץ-ישראל', כפירושו של בשן, שאין לו שחר בהקשר זה¹³. וראה נוספת: בשער כתב-היד, שתעודה זו כלולה בו, כתובה כותרת מאירת עיניים, וזו לשונה: *Unione delle due Fraterne Misericordia della Nazione Tedesca e della Fraterna de Riscatto de Schiavi della detta Nazione*. ותרגומה: "איחוד שתי החברות גמילות חסדים של הלאום האשכנזי וחברת פדיון שבויים של הלאום הנ"ל". ובאמת, כתב-יד זה הוא אוסף של החלטות וחשבונות הקשורים כולם בפעולותיהן של חברות אלה של "ק"ק אשכנזים, שהיו כתובים במקורם בפנקסים שונים של הק"ק והועתקו משם כדי שייקל להשתמש בהם לאחר איחודן של החברות¹⁴. יתר-על-כן, גם לשון התעודה מעידה על השינויים שחלו בשנים אלה, שכן מדובר בה פעמיים על "החברה שהיתה מפדיון שבויים". "החברה שהיתה" — משמע: שהיתה ואיננה עוד. ומכאן שבאותה שנה, 1662, כבר התאחדו חברות אלה, והחלו למלא יחד אותם התפקידים שלמילוקים פעלו עד אז כל אחת בנפרד¹⁵.

עד כאן לעניין 'החברה' של "ק"ק אשכנזים, מכאן ואילך שוב לעניין ראשיתה של החברה לפדיון שבויים המשותפת של "ק"ק 'תלמוד תורה' וק"ק ליוואנטיני. כאמור לא נודע עד כה זמן ייסודה של 'חברה' זו ולא נמצאו תקנותיה. אך ניתן לשער,

12 ובאמת, לא אחת תהו חוקרים על חלקו של קהל אשכנזים העשיר במצווה חשובה זו. ראה לדוגמה רות בספרו על יהודי נציה (לעיל, הערה 3), עמ' 183.

13 ראשי-התיבות 'קקא"י' יש להם בכתב-היד הוויניציאנים של התקופה פיענוחים שונים, כגון: 'ק"ק איטאליאני יצ"ו', 'ק"ק אשכנזים יצ"ו', 'קהילות קדושות א"י'. ראה לדוגמה בחיבורי: פעולת 'ק"ק איטאליאני' (לעיל, הערה 1) עמ' 71, הערה 3, ועמ' 73, הערה 17. יש איפוא לפרש בכל מקום לפי ההקשר; ומה עניין חברת ג"ח של ויניציאה אצל 'קהילה קדושה ארץ-ישראל'?

14 כתב-יד זה הוא כפי הנראה הפנקס שראה מורפורגו בתחילת המאה הזו בארכיון קהילת ויניציאה, ורשם אותו בקיצור *Riscatto Schiavi 1649–1724* ראה: E. Morpurgo, *Inchiesta sui Monumenti e Documenti del Veneto*, Udine 1912, p. 12. על רישום זה הסתמך רות כאשר העלה את הסברה, שחברת פדיון שבויים של "ק"ק ת"ת וק"ק ליוואנטיני תחילתה בשנת 1649. אך כאמור אין כאן תעודה לתחילת החברה ואין מדובר כלל בחברה של קהלים אלה.

15 על המשך עיסוקה של החברה החדשה בפעולה למען פדיון שבויים למדים מחלקו השני של הפנקס, שבו נרשמו פעולותיה של החברה בתחום זה בשנים תכ"ב–תכ"ו (ובמקוטע גם בתקופה שלאחר מכן). בשנים אלה נמשך איסוף התרומות למען 'פדיון שבויים', הן באמצעות קופה שהיו מסובבים בבית-כנסת האשכנזים, הן בקופה משיש שהיתה קבועה בכניסה לבית-הכנסת והן מנדרים ומ'מעו' פורים'. אולם הכספים שנאספו נשמרו מעתה בתיבה קטנה שהיתה מונחת בקופת חברת ג"ח. גם רוב העבודה המשרדית (רישום החלטות, ניהול ספרי חשבונות וכדומה) נעשה בחברת ג"ח. על הפעולה עצמה למען פדיון שבויים, היו מופקדים שני 'פרנסים מפ"ש'; בתעודה מט"ו באלול תכ"ג נכנסו הללו 'פרנסים של חברת פ"ש וג"ח'.

שחברה שתחום פעולתה היה רחב ומורכב כל־כך, הן מבחינה כספית הן מבחינה גיאוגרפית, התפתחה בהדרגה ועברה במרוצת השנים שלבי התארגנות שונים, מימי צמיחתה כ'קופה' באחד מבתי־הכנסת שבגיטו, ועד להיותה חברה ממוסדת של שני קהלים. על אחד משלבים אלה — אולי אחד מן הראשונים שבו פעלו שני הקהלים במשותף, מכל מקום הראשון שנשתמרה על־כך ידיעה ברורה ומפורשת — מעידה החלטה של ועד ק"ק פאדובה מיום כ"ה בתמוז שנת ת"ס¹⁶, וזה לשונה:

להיות כי נדרשנו מאת מע"כ¹⁷ ממוני פדיון שבויים מקק"י ליואנטיני וקק"י של ת"ת מויניציאה לשלוח להם מעות פדיון שבויים אשר יגיעו ליד קהלנו יצ"ו, יען כי קיימו וקבלו עליהם לפדות הם השבויים שיהיו מזמן לזמן, חוץ מהשבויים אשר מים שחור והלאה, ובטלו כל מין שליחות על עסק פדיון שבויים, כנראה בפתשגן כתבם אשר בדפוס; לכן הושם פארטי מצד מעכ"ה¹⁸ לשלוח למעלותיהם המעות הנמצאים לע"ע ושימצאו ג"כ להבא בקופות¹⁹ פדיון שבויים וכל נדר ונדבה השייכים לפדיון שבויים, ונתמיד כן כל שנת הת"ב הע"ל; וכל נדר ונדבה השייכים להם וכל המעות שישלחו להם יהיו רגיטראדי²⁰ בפנקס רגיטטרו הוצאות מיד הסופר. ונשארה ע"פ כ"ג הן א' לאר"י.

כאן שוב אין מקום לספק באשר לתפקיד שנטלו על עצמם באותה שנה 'ממוני פדיון שבויים' של שני הקהלים, ולגבולות הגיאוגרפיים שקבעו לפעולתם. גם ברור, כי שאיפתם היתה לשתף קהילות שמחוץ לוויניציאה, שאליהן פנו באיגרת בדפוס, ואף קהלים שלא מבני הליואנטינים והפורטוגיזים. כמו־כן שומעים כאן על החלטה שקיבלו ממוני החברה בוויניציאה על ביטול שליחות 'על עסק פדיון שבויים', ועל ההוראה שנשלחה בעניין זה לקהילות השונות 'בפתשגן כתבם אשר בדפוס', כפי שנעשה גם בשנת שס"ח²², וכדומה להחלטות מסוג זה שנתקבלו מזמן לזמן לגבי השליחות למען עניי ארץ־ישראל. לבסוף — אפשר יש כאן רמז, שגוף אחר (אולי של יהודים מחוץ לוויניציאה, כגון יהודי קושטא) נטל על עצמו את האחריות לפדיון שבויים 'אשר מים שחור והלאה', אך על־כך סתם הכתוב ולא פירש, והעניין עומד בצריך עיון.

16 ארכיון קהילת פאדובה, פנקס 2 ב, דף עה ע"א.

17 מעלת כבוד.

18 מעלת כבוד הפרנסים.

19 שבבתי־הכנסת שבעיר.

20 רשומים.

21 ונתקבלה הפארטי בכ"ג קולות בעד א' נגד.

22 פנקס ועד ק"ק פאדוואה (לעיל, הערה 10), עמ' 96, סימן קעז. בפארטי זו נאמר בפירוש: "ולא ינתן דבר לקבוצי" אחר"י שיבאו לפדיון שבויים, רק יהיו נקרע"י, כי כן התבאר במכתב הנ"ל, והפרנסי' יקרעו אותם".